

Александра Љ. КОРДА-ПЕТРОВИЋ*
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику

НОВИ ПЕРИОД РЕЦЕПЦИЈЕ ЧЕШКЕ КЊИЖЕВНОСТИ У СРПСКОЈ СРЕДИНИ

У раду је реч о општим и посебним предусловима, књижевним и некњижевним, који су утицали на формирање нове фазе рецепције чешке књижевности у нашој средини. Сагледана је библиографија новијих књижевних превода са чешког, а пажња се усмерава и на књижевне приказе и критике објављене у српској периодици, чиме ће се указати на одјеке ових превода у нашој културној јавности. Уочене су три етапе у новијем периоду рецепције и анализирани су њихове карактеристике. На крају, учињен је покушај обједињавања свих релевантних чињеница и околности које одређују карактер новог периода рецепције чешке књижевности у српској средини.

Кључне речи: чешка књижевност, рецепција у српској средини, засебна издања, књижевни прикази и критике, три етапе од 2000. до данас.

Иако никада није постојала програмски заснована стратегија превођења књижевних дела чешких аутора на српски језик, континуитет рецепције чешке књижевности у нашој средини постоји дуже од једног века. На интензитет и квалитет рецепције утицали су различити фактори: историјске и друштвене околности, степен интересовања и обавештености о чешкој књижевној продукцији, квалитет и бројност преводилаца, као и интензитет одјека преведених дела на српски језик. На основу анализе ових фактора и анализе библиографија превода, књижевних приказа и критика, као и других повезаних текстова објављених у српској периодици или у виду засебних издања, могу се уочити одређене карактеристике, које видимо као периоде рецепције чешке књижевности у српској средини.

Као последњи заокружени период рецепције чешке књижевности, уочава се период од седамдесетих до деведесетих година 20. века, када интензитет ове рецепције достиже размере културног феномена, јер се дела чешких дисидентских

---

*korda@verat.net

аутора (Милана Кундере, Јозефа Шкворецког, Бохумила Храбала, Вацлава Хавела и Павела Кохоута) прихватају у нашој средини попут дела домаћих аутора и стичу репутацију културних писаца.

Историјске и друштвене промене које долазе с чешком Плишаном револуцијом 1989. године и са потоњим распадом Југославије и Чехословачке, доносе кључне промене у актуелности тзв. дисидентских тема. Наиме, „велика тема” која се односила на слику и критику тоталитарног друштва, идеолошког једноумља и животне судбине оних који мисле другачије, више није била „забрањена тема” и самим тим губи на својој провокативности. Ова „празнина” осетила се пре свега у чешкој књижевној продукцији, која се скоро читаву деценију ослањала на рекапитулацију, преиспитивање или објављивање до тада забрањених књижевних дела. Због тога, али и због општих околности у српској средини деведесетих година, долази до краћег пасивног периода рецепције новије чешке књижевне продукције.

Почетак 21. века можемо означити као почетак новог периода рецепције чешке књижевности у нашој средини. Нашим читаоцима постаје доступна савремена чешка проза и поезија.¹ Појава превода дела чешких аутора млађе генерације, оних који се у својим делима баве општим егзистенцијалистичким и онтолошким питањима или критиком друштва у транзицији, а која одликује постмодернистичка поетика потраге за могућим, реалним и фиктивним световима, доноси нови квалитет рецепције. Осим нових тема, нових прозних и песничких поступака, у новијој рецепцији чешке књижевности у нашој средини примећује се и појава нових превода већ раније превођених и код нас прихваћених канонских чешких аутора, као нпр. Јарослава Хашека, Јарослава Сајферта, Бохумила Храбала или Т. Г. Масарика. Уочава се и појава превода дела чешких аутора старијих генерација који имају статус класика, а који до тада нису код нас превођени, нпр. дела Ивана Клите, Ладислава Клите, Егона Бондија или Јана Скацела.

Књижевни и некњижевни предуслови новог периода рецепције

Ендру Барух Вахтел (Andrew Baruch Wachtel), професор словенских књижевности на Нортвестерн универзитету, у књизи *Књижевност Источне Европе у доба посткомунизма* (Стубови културе, 2006) бави се улогом писца и књижевности у новим геополитичким околностима почетком 21. века. Појам Источне Европе сагледава као интегрисани простор, углавном посткомунистичких земаља, где је добар део друштва спознавао себе управо преко књижевности, а због распрострањеног уверења да књижевно дело рекапитулира опште истине о искуству народа. Тако је створен и феномен скоро култног прихватања страних писаца у другој средини, где су они препознавани као тумачи стварности и у домаћој средини.² Стварањем нових културолошких услова у свим бившим социјалистичким земљама после пада Берлинског зида, окончани су они „објективни услови који су писце одржавали на

¹ Ту се мисли на романе Јиржија Кратохвила, Јахима Топола, Јарослава Рудиша, Михала Ајваза, Милоша Урбана и Патрика Оуржедњика, као и на поезију Катаржине Рудченкове и Ленке Дањхелове.

² О овоме више у Корда-Петровић 2008: 227–239.

пиједесталу током једног и по века” (Vahtel 2006: 12).³ Ту се пре свега мисли на бивше књижевне и некњижевне државне стратегије, као што је спонзорисање писаца у источноевропским земљама, повластице које су писци имали у социјализму, чврста дистрибутивна мрежа, велики тиражи и материјална подршка државе за тзв. „режимске писце”. С друге стране, своје „повлашћено место” код читалачке публике имали су писци дисиденти, цензурисани и забрањени писци, који су прихватани као храбри тумачи и критичари стварности.

Ера посткомунизма доноси нове тенденције: демократија и тржишна економија окончали су период привилегованих писаца, писци више не морају да буду „савест нације” и гласноговорници истине. Западни издавачи и читаоци губе интересовање за источноевропску књижевност. Истовремено, смањују се донације писцима и издавачким кућама, долази до колапса дистрибутивних мрежа, тиражи издања се драстично смањују, књига подпада под све законе тржишта. Вахтел као последицу оваквих околности уочава низ нових појава:

„Тиражи високе литературе су драстично опали, расте број мањих издавачких кућа које објављују комбинацију бестселера и некомерцијалних издања, тржишне цене књига смањују број читалаца а финансирање из различитих фондова представља једини начин да објављивање књижевних дела високо уметничког квалитета не донесе губитак” (Vahtel 2006: 71).

Сва ова културолошка и социјолошка запажања могу се применити и на анализу новог периода рецепције чешке књижевности у нашој средини. Наравно, овде постоји још један карактеристичан чинилац. До распада Југославије, српском читаоцу била су доступна хрватска и босанско-херцеговачка издања превода чешких аутора, док је јединствени дистрибутивни систем у бившој Југославији омогућавао равномерну заступљеност преведених чешких књига на све варијанте српскохрватског језика. Трговинске баријере од распада Југославије доносе драстично смањење дистрибутивног простора за издаваче и самим тим сужено тржиште, али још значајније ограничење доноси недоступност нових (али и старих) превода дела чешких аутора у нашем региону.⁴ Фрагментализовано тржиште свакако утиче, како на квантитет, тако и на квалитет рецепције стране књижевности.

Када разматрамо нове тенденције у превођењу чешке књижевности код нас, морамо узети у обзир чињеницу да је до деведесетих година чешка тј. чехословачка књижевност у нашој средини била перципирана пре свега као дисидентска књижевност (Корда-Петровић 2008). Промена друштвено-политичких околности у бившој Чехословачкој и бившој Југославији довела је до промене угла „очекивања” или другачије „потражње” читалаца. Дела етаблираних писаца дисидената већ су била доступна и „прочитана”, а нова друштвена и политичка стварност тражила је и нову улогу књижевности. Како рецепција стране књижевности у великој мери зависи од актуелне књижевне продукције на језику са кога се преводи, морамо поћи од нове ситуације на чешкој књижевној сцени.

³ Ендру Барух Вахтел се ослања на своја транснационална разматрања објективних услова у свим посткомунистичким земљама и износи опште образце за различите источноевропске књижевности.

⁴ Овде треба поменути и новију појаву скоро истовременог превођења истих дела чешких аутора посебно на српски и хрватски језик.

Чешки књижевни теоретичар и историчар Алеш Хаман (Aleš Hamaň, *1932) почетком деведесетих година 20. века бави се емпиријским социјолошким истраживањем, обављеним у чешким јавним библиотекама, на основу којег закључује да после 1989. године међу чешким читаоцима расте интересовање за донедавно забрањену књижевност, како домаћу, тако и страну. Издавачке куће убрзано објављују дела до тада забрањених аутора, али и публицистичка дела попут дневника, успомена, есејистике, или текстова који коментаришу бивша и актуелна друштвена дешавања. Расте интересовање за преводну књижевност и то пре свега за „велике” западне књижевности (Hamaň 1991). Појављује се већи број нових књижевних часописа, издавачких кућа, књижевних награда, а „децентрализација и регионализација доноси пораст разноликости, али и скрибоманију” (Vahtel 2006: 88). Дакле, чешким читаоцима је почетком 21. века био доступан широк избор преводне и домаће белетристике. Нестанак цензуре довео је до експлозије разноликости у којој је све било теже разазнати праве квалитете.⁵

Крајем деведесетих година и почетком овог века, појављују се нове тематске и жанровске тенденције у стваралаштву савремених чешких аутора. Књижевна критика све чешће дефинише поетику млађе и средње генерације писаца као магични реализам и постмодернистичку фикцију, или дела сврстава у експерименталне жанрове. Тек понеки аутор издваја се пре свега неуобичајено великим тиражима продатих примерака књига, честим екранизацијама или драматизацијама књижевних дела.⁶ Из тог мноштва требало је издвојити репрезентативна дела и ауторе који би представљали достојне наследнике у српској средини до тада читаних чешких аутора.⁷ На потезу су били српски издавачи, који су радили у измењеним и због економске кризе отежаним околностима деведесетих година, али и преводиоци, познаваоци нових књижевних прилика у Чешкој, као и српска књижевна критика.

Преводи на српски од почетка овог века

Уколико анализирамо библиографију преведених чешких књижевних дела на српски језик од 2000. године до данас, морамо посебно размотрити објављене преводе као засебна издања и преводе објављене у српској периодици у назначеном периоду.⁸ Притом не узимамо у обзир само квантитет превода и статистичке параметре већ чинимо покушај анализе уочених посебности који се односе на квалитет рецепције ових превода. Овде се мисли на критеријуме избора преведених дела,

⁵ О кризи квалитета сведочи и податак да се деведесетих више година заредом није додељивала награда за најбољи драмски текст. Недостатак нових аутора и тема покренуло је иницијативу за многе пројекте како би се мотивисали млађи аутори (Vodička 2008).

⁶ Дobar пример је писац Михал Вивег, чији романи су постигли невероватне тираже а скоро свако његово дело је екранизовано. Његовој популарности допринеле су и медијске афере приватне природе, али и јасна подељеност критике на оне који омаловажавају Вивегов рад и оне који у њему препознају писца новог времена.

⁷ До краја деведесетих година прошлог века неприкосновена је била славна чешка „петорка”: Јарослав Хашек, Карел Чапек, Милан Кундера, Јозеф Шкворецки и Бохумил Храбал.

⁸ Библиографија превода са чешког сачињена је уз помоћ COOBISS.SR, кооперативног онлајн библиографског система и сервиса.

заступљеност одређених аутора, књижевних врста и жанрова, као и на допринос или одсуство интересовања одређених издавачких кућа, књижевних часописа и допринос појединих преводилаца. На основу ових критеријума дефинисан је нови период у рецепцији чешке књижевности у српској средини, који временски оквирно почиње почетком 21. века и који се по својим одликама издваја у односу на последње две деценије претходног века.

Засебна издања превода

Анализом пописа библиографских јединица које чине засебна издања превода чешких књижевних дела на српски језик, јасно се уочавају три етапе у периоду од самог почетка 21. века до данас. Прва и трећа етапа доносе квантитативно већи број превода, док другу етапу можемо означити као пасивнији период.

У првој етапи, од 2000. до 2005. године, на српском језику објављено је преко двадесет наслова. Преовлађују преводи дела чешких аутора који су већ били познати нашој читалачкој публици. Заступљени су наслови који представљају поновљена издања раније објављених дела Милана Кундере, Карела Чапека и Јарослава Хашека,⁹ али и до тада још непреведена дела истих аутора.¹⁰ На основу тога може се закључити да се преводиоци и издавачи пре свега оријентишу на већ етаблиране ауторе, који су последње две деценије 20. века имали позитивну рецепцију у српској средини. Ову тезу, коју слободније можемо дефинисати као *повратак чешким класицима*, потврђује и одређен број превода дела старијих чешких аутора, који још увек нису били код нас превођени, а углавном припадају генерацији чешких дисидентских писаца (Иван Клима, Егон Бонди и Ева Кантуркова),¹¹ или пак писаца који су у Чешкој одавно прихваћени као класици (Арношт Лустиг, Владимир Кернер и Милена Јесенска).¹² У овој етапи код нас су „откривена” само четири чешка писца нове генерације: Михал Вивег, Патрик Оуржедњик, Јиржи Кратохвил и Јарослав Рудиш.¹³ Интересантно је да у овој етапи налазимо највећи број засебних издања

⁹ Од Милана Кундере преводи Николе Кршића збирке приповедака *Смешне љубави* (Београд: Граматик 2004) и роман *Неподношљива лакоћа постојања* (Београд: Граматик, 2005); Карел Чапек, *Композитор Фолтин* (Београд: Новости, 2004) у преводу Ранка Трифковића и *Рат људи и даждевњака* (Београд: Алгоритам, 2004) у преводу Драгутина Мирковића и Слободанке Урошевић; Јарослав Хашек, *Доживљаји доброг војника Швејка* (Београд: Дерета, 2003) у преводу Станислава Винавера.

¹⁰ Јарослав Хашек, *Шапаве приче* (Београд: Плато, 2003) у преводу Светозара Илића; Бохумил Храбал, *Часови плеса за одрасле и напредне* (Београд: Стубови културе, 2000) у преводу Милана Чолића; Карел Чапек, *О општим стварима или Zoon politikon* (Београд: Стубови културе, 2001) у преводу Александра Илића.

¹¹ Иван Клима, *Љубавни разговори* (Београд: Zepet, 2002), Егон Бонди, *Сајберстрип* (Београд: Zepet, 2003), обе у преводу Александре Цимпл-Симеоновић; Ева Кантуркова, *Пријатељице из дома туге* (Београд: Плато, 2004), прев. Бранка Радојковић Кубеш.

¹² Арношт Лустиг, *Молитва за Катарину Хоровиц* (Београд: Стубови културе, 2002), Владимир Кернер, *Адељхайд* (Београд: Стубови културе, 2002), обе у преводу Ане Адамовић; Милена Јесенска, *Остати на ногама* (Београд: Плато 2002) и *Пут до једноставности* (Београд: Просвета, 2002), обе у преводу Соње Зупанц.

¹³ Михал Вивег, *Васпитање девојака у Чешкој* (Нови Сад: Stylos, 2000) у преводу Дагмар Руљанчић и *Између две ватре* (Београд: Народна књига, 2005) у преводу Александре Цимпл-Симеоновић; Патрик Оуржедњик, *Еуропеана – кратка историја 20. века* (Београд: Самиздат В92, 2003) у преводу

превода поезије. Објављено је по две збирке поезије Владимира Холана и Петра Буријана, као и по један избор из поезије Јиржи Жачека и Мирослава Кливар.¹⁴

Другу етапу (2006–2010) означавамо као пасивнији период, јер се уочава смањени квантитет објављених засебних издања превода са чешког, али и као период заокрета у оријентацији издавачких кућа. Од прозних дела објављена су свега три нова наслова већ превођених аутора (Иван Клима, Милан Кундера и Јарослав Рудиш),¹⁵ као и два избора из поезије Ленке Дањхелове и Карела Сиса.¹⁶ Међутим, уочава се већи број издања превода популарне белетристике,¹⁷ као и друштвено-политичке есејистике.¹⁸ Већи издавачи процењују објављивање превода књижевних дела са чешког као економски неоправдано, а мање издавачке куће опредељују се за објављивање популарних издања која лакше стижу до шире читалачке публике.

Оваква тенденција се мења од 2011. године, када се примећује већи број објављених превода књижевних дела са чешког језика. Тиме се овај период издваја као трећа етапа рецепције чешке књижевности у нашој средини, која са собом доноси неке посебности и нове карактеристике. Символично ову нову етапу најављује објављивање *Антологије чешких прича* (Сомбор: Градска библиотека Карло Бјелицки, 2010), коју је приредио и превео преводилац старије генерације Милан Чолић. Пре свега, појављује се већи број превода чешких аутора средње и млађе генерације, који раније нису били превођени на српски. Реч је углавном о ауторима који су током последње деценије вредновани неком од престижних књижевних награда у Чешкој.¹⁹ Ту се мисли на прозаике, као што су Михаел Ајваз, Јахим Топол, Милош Урбан, Томаш Змешкал, Јан Њемец, Јан Балабан или Емил Хакл.²⁰ Такође су присутна издања нових дела већ превођених аутора, како оних већ добро познатих нашим

Иве Плешингерове; Јиржи Кратохвил, *Ноћни танго* (Београд: Народна књига, 2003) у преводу Марине Шимуновић – Стојковић; Јарослав Рудиш, *Небо под Берлином* (Београд: Геопоетика, 2004) у преводу Александре Корде-Петровић.

¹⁴ Петар Буријан, *Пред прагом ћутања* (Смедерево: Наш глас, 2000) и *Недовршено сведочанство – стихови из периода 1983–1999* (Нови Београд: Верзалпрес, 2001), Мирослав Кливар, *Нова Атлантида* (Нови Београд: Верзалпрес, 2001) и Јиржи Жачек, *И ви мени – избор из поезије* (Београд: Плато, 2003), све у преводу Бранке Радојковић-Кубеш; Владимир Холан, *Ноћ са Хамлетом* (Вршац: КОВ, 2004) у преводу Петра Вујичића и *Бол* (Вршац: КОВ, 2004) у преводу Бисерке Рајчић.

¹⁵ Иван Клима, *Острво мртвих краљева* (Београд: Еволута, 2008) у преводу Александре Цимпл-Симеоновић и Марине Шимуновић-Стојковић; Јарослав Рудиш, *Гранд хотел* (Београд: Геопоетика, 2009) превод Александра Корда-Петровић и Милан Кундера, *Сусрет (есеји)* (Београд: Архипелаг, 2009), прев. са француског Соња Веселиновић.

¹⁶ Карел Сис, *Тачно време* (Београд: Апостроф, 2007), превод Душан Квапил и Ана Јеникова, препев Ђоко Стојичић и Ленка Дањхелова, *Неуврићено* (Београд: Трећи трг, 2009) у преводу Тихане Хамовић.

¹⁷ На пример: Либор Будински, *Самоубиства славних* (Панчево: Мали Немо, 2005) и *Убиства славних* (Панчево: Мали Немо, 2006), обе у преводу Зденке Валент-Белић и Братислава Белића; Владимир Хулпах, *Легенде о европским градовима* (Београд: Борд.фин, 2006) у преводу Братислава Марковића.

¹⁸ На пример: Јиржи Динстбир, *Мој извештај (1998–2001)* (Београд: Завод за уџбенике, 2007), прев. Светозар Илић; Вацлав Клаус, *Европа и ЕУ – поглед политичара и поглед економисте* (Београд, 2010), прев. Александар Илић.

¹⁹ Најзначајније књижевне награде у Чешкој су *Magnesia Litera*, *Cena Jaroslava Seiferta*, *Cena Jiřího Ortena*, *Cena Josefa Škvoreckého*, *Státní ceny za literaturu* и *Cena Evropské Unie za literaturu*.

²⁰ Михаел Ајваз, *Други град* (Београд: Слио, 2011), прев. Владан Матић; Јахим Топол, *Хладном земљом* (Београд: Трећи трг, 2011), прев. Тихана Хамовић; Милош Урбан, *Седам цркава* (Београд: Завет, 2013), прев. Александра Корда-Петровић; Емил Хакл, *О родитељима и деци* (Београд: Дерета, 2015), прев. Марија и Александар Илић; Маркета Хејкалова, *Рујни зраци северног сунца* (Београд: Слио, 2016), прев. Владан Матић; Јан Њемец, *Историја светла* (Београд: Слио, 2016), прев. Александра Корда-Петровић; Томаш Змешкал, *Љубавна порука клинастим писмом* (Београд: Дерета, 2016), прев. Марија Илић; Петра

читаоцима (Јарослав Хашек, Бохумил Храбал и Јозеф Шкворецки),²¹ тако и оних чије књиге су се на српском језику појавиле у новије време (Патрик Оуржедњик и Михал Вивег).²² Спорадично се објављују и поновљена издања старијих превода (Јан Амос Коменски,²³ Јозеф Холечек, Милан Кундера, Јозеф Шкворецки и Карел Чапек).

У трећој етапи упадљиво недостају засебна издања превода поезије. Изузетак је објављени превод збирке *Стуб куге* чешког нобеловца Јарослава Сајферта (Београд: Мали врт, 2014), у преводу Александра Илића. С друге стране, изражено је присуство превода из жанра фантастике,²⁴ као и фокус на превођење чешких књига за децу. Од 2011. године преведено је чак 14 књига за децу чешких аутора, највише наслова списатељице Ивоне Бржезинове, а доминирају преводи Зорице Илић. Појачано је интересовање за превођење дела из области филозофије и историје. Ту издвајамо превод стручне монографије Јан Паточка *Избор из филозофских списа* (Нови Сад: Академска књига, 2013) у преводу Тихане Хамовић, као и две књиге Томаша Гарика Масарика из циклуса *Забрањени Масарик*²⁵ у преводу Александра Илића.

Јасно се профилишу и књижевни преводиоци са чешког који су активни у проучаваном периоду. Александар Илић присутан је као преводац у све три помечане етапе и оријентисан је на превођење модерних класика чешке књижевности и теорије. Поједини преводиоци превели су више књига истог писца (нпр. Александра Цимпл-Симеоновић превела је више дела Ивана Климе и Михала Вивега), неки су се пак определили за одређену књижевну врсту или жанрове (нпр. Зорица Илић преводи искључиво књижевност за децу), неки су усмерени на превођење савремене прозе (нпр. Марија Илић), а неки преводе и поезију и прозу (Тихана Хамовић и Бранка Радојковић-Кубеш). У последњој етапи примећује се и формирање нове генерације преводаца (Марија Илић, Тихана Хамовић, Урош Николић). Такође, уочава се веза између преводаца и издавачких кућа, тј. издавачке куће сарађују са „својим” преводиоцима. У првој разматраној етапи преводиоци су имали већу улогу при избору и пласирању одабраних дела, док у другој и трећој етапи ту улогу преузимају издавачи. Такође, у првој етапи преводац је углавном „трагао” за издавачем, што се може доказати и на основу већег броја заступљених издавачких кућа које су објавиле један или тек неколико наслова са чешког. Друга

Хулова, *Чувари грађанског добра* (Београд: Плато, 2017), прев. Тихана Хамовић; Јан Балабан, *Путај тату* (Београд: Дерета, 2017), прев. Марија Илић.

²¹ Јарослав Хашек, *Швејковање* (Београд: Дерета, 2014), прев. Александар и Светозар Илић; Бохумил Храбал, *Мачке: балада* (Нови Сад: Графо-маркетинг, 2016), прев. Зоран Ђерић; Јозеф Шкворецки, *Горак свет* (Београд: Књижевни гласник, 2016), прев. Светозар и Александар Илић.

²² Михал Вивег, *Роман за жене* (Београд: Вулкан, 2013), прев. Александра Цимпл-Симеоновић; Патрик Оуржедњик, *Ad acta* (Београд: Дерета, 2015), прев. Марија Илић.

²³ Реч је у издању барокног романа Јана Амоса Коменског *Лавиринт света и рај срца*, који је објавио издавач Дом молитве из Аранђеловца (2011) посебно на српском и хрватском језику, а у преводу из 1974. године монаха Михаела А. Мађара.

²⁴ На пример, преведена су и објављена сва три дела фантастичне саге Михаеле Бурдове *Свет једнорога* (Београд: Еуго-Giunti, 2010, 2011), која је младој чешкој дебитанткињи донела велику популарност. Први део превела је Тихана Хамовић, остала два Дарко Јованетић. Овде спада и превод књиге Властимила Вондрушка *Фиорела и Братство кристала: пустоловине кћерке алхемичара са двора цара Рудолфа II* (Београд: Propolis Books, 2013) у преводу Уроша Николића.

²⁵ Томаш Гарик Масарик, *О бољшевизму (1920–1921)* (Београд: Завод за уџбенике, 2014) и *Нова Европа – Словенско становиште* (Београд: Завод за уџбенике, 2016), обе у преводу Александра Илића.

етапа, означена као пасивнији период, указује на јасну оријентацију издавача према комерцијалним издањима и њихову неспремност за пласман уметнички захтевније новије чешке књижевности. Тек у трећој етапи долази до заокрета. Профилишу се издавачи оријентисани на објављивање превода са чешког (на првом месту су то издавачке куће Дерета, Клио и Плато). Не треба занемарити ни допринос „малих” издавача – често они праве врло квалитетан избор (нпр. издавач Граматик објавио је нова издања скоро свих Кундериних романа преведених са чешког).

На позитивну тенденцију објављивања превода са чешког у трећој етапи утицали су пре свега некњижевни чиниоци. Позовимо се поново на констатацију Ендру Барух Вахтела: „Помоћ од фондација представља скоро једини начин да озбиљна књижевност не донесе губитак...” (Vahtel 2006: 71). Српске издавачке куће од 2010. године интензивније конкуришу за добијање средстава за преводе и објављивање из фонда ЕУ, тзв. *Европски грант*, који је намењен за подршку превођењу књижевних дела са маргинализованих језика, а два пута годишње расписује се и конкурс за *Чешки грант*, који даје подршку издавачима за превод чешких књига које су објављене после 1989. године. Чешко Министарство културе у периоду од 1998. до 2016. финансирало је чак 760 превода чешких књига на стране језике.²⁶ У том броју преводи на српски језик слабо су заступљени. Пример је податак из протекле 2017. године, у којој је из овог гранта финансирано свега два превода на српски (издавачке куће Лагуна и Клио), док су у највећем броју заступљени преводи на италијански (12), пољски (10) и македонски (7).²⁷ Министарство културе Републике Чешке сваке године припрема посебне брошуре намењене страним издавачима у којима су представљени избори нових издања,²⁸ а предност приликом доделе средстава имају преводи поезије и драме, као мање заступљених у укупном броју превода на стране језике. С друге стране закључујемо да је већина новијих издања превода на српски финансирана из европског фонда и да постоје предуслови да ова тенденција буде све интензивнија. Треба истаћи да оваква слика актуелног књижевног трансфера није карактеристична само за нашу средину. У студији Елене Меснер „Књижевни преводи и транснационално књижевно поље” („Поља”, бр. 503, 2017), која је посвећена анализи присуства српске, хрватске и босанске савремене прозе на немачком тржишту, налази се закључак да немачки велики комерцијални издавачи све више издају тржишно мање исплативу, али уметнички цењену књижевност, „не би ли тако акумулирали и културни, односно симболички капитал” (Mesner 2017: 156), те су преводи аутора са такозваних малих језика, за које се унапред зна да неће постасти бестселери, занимљиви за објављивање. С друге стране, мали издавачи настоје да одрже висок уметнички критеријум, те располажу са много културног капитала, „али су зато упућени на разне врсте државних или парламентарних донација, без којих не би могли да опстану на тржишту” (Mesner 2017: 157).

²⁶ Податак из брошуре *Bibliography of Czech Literature in Translations Supported by the Ministry of Culture from 1998–2016* (Prague, 2017).

²⁷ Подаци из брошуре *List of Supported Translations 2017* (Prague, 2017).

²⁸ Пример је брошура Jakub Šofar, Zuzana Jurgens, Radim Kopáč, *New Czech Literature 2015*, у којој су посебно представљена издања прозе, поезије, књижевности за децу, стрипови и стручна литература уз наведене краће одломке на чешком, енглеском и немачком језику.

Преводи у периодици

Уочене етапе у квантитету преведених засебних издања од почетка овог века до данас не могу бити примењене на преводе у периодици. Увидом у библиографију превода краће прозе и избора из чешке поезије у српској књижевној периодици,²⁹ јасно се издваја неколико књижевних листова и часописа који у одређеном периоду интензивније објављују преводе из чешке књижевности. Имајући у виду специфичну природу и улогу књижевне периодике, где издвајамо намеру да читаоце упозна са новим, још непреведеним ауторима или да неким поводом приреди омаж онима који су већ познати читалачкој публици, примећујемо периодичну „наклоност” неких редакција или појединачну ангажованост одређених преводилаца који са часописима сарађују.

Тако издвајамо пример новосадског књижевног листа „Златна греда”, у коме је 2006. године скоро у сваком броју (бројеви од 51 до 61) објављен по неки одломак краће прозе (Јиржи Крадохвил, Јозеф Шкворецки, Бохумил Храбал, Михал Вивег) или поезије (Петр Борковец). Испод превода и краћих бележака о ауторима потписује се Зоран Ђерић, члан редакције листа или Милан Чолић, стални сарадник листа. Зоран Ђерић у овом листу редовно објављује преводе са руског, пољског и чешког, па тако све до 2014. године овде у његовом преводу читамо краће изборе из поезије млађих чешких песникања Александре Беркове и Ленке Рајнерове, песника Ивана Верниша или избор под називом „Чешки песници – самоубице”, у коме је акценат на чињеници да су аутори (Б. Храбал, В. Храбе, К. Шебек) живот окончали самоубиством. Интересантна је чињеница да и поред овакве „наклоности”, нити један тематски број „Златне греде” није посвећен чешкој књижевности, иако је то концепција овог листа.³⁰

У часописима „Писмо” (Београд) и „Кораци” (Крагујевац) у разматраном периоду наилазимо на повремене шире изборе превода из чешке књижевности. Тако су у „Писму” представљени чешки песници старије и млађе генерације у преводу Бисерке Рајчић са кратким забелешкама о песницима у посебној рубрици на крају свеске,³¹ међу којима се издваја обиминији избор 26 песама Јахима Топола под називом *Сутра ће избити рат* (Писмо, бр. 88–90, 2007), који Б. Рајчић допуњава краћом биографијом овог песника средње генерације и сажетим представљањем његове посебне поетике коју карактерише колоквијални језик и опис свакодневице у ритму блиском рок музици. Прегледни су и избори из чешке поезије (Јан Скацел, Мирослав Холуб, Виола ФишEROVA, Иван Верниш, Јосеф Топол, Збињек Хејда, Јарослав Пижл) и савремене есејистике објављени у „Корацима”, у преводу студента београдске бохемистике уз уводне краће тематске приказе из пера Александре

²⁹ Библиографија превода у периодици сачињена је уз помоћ COOBISS.SR, кооперативног онлајн библиографског система и сервиса, као и селективним увидом у посебне годишње библиографије књижевних часописа (пре свега часописа „Поља” и „Кораци”).

³⁰ Тематски бројеви листа „Златна греда” посвећени су Међународном новосадском књижевном фестивалу. Тако су објављени тематски бројеви о словачкој, мађарској, румунској, бугарској или енглеској књижевности. Од Четвртог међународног новосадског књижевног фестивала нема песника из Чешке.

³¹ Константин Библ, Петр Карл и Мирослав Холуб (Писмо, бр. 82–83, 2005); Ленка Дањелова (Писмо, бр. 86–87, 2006).

Корде-Петровић.³² У рубрици „Меридијани и паралеле” овог часописа, последњих година може се читати поезија значајних чешких савремених песника (Јозеф Страка, Јакуб Демл, Петр Хрушка, Тереза Ридлбаухова) у преводу Тихане Хамовић и Бисерке Рајчић.

Часопис за књижевност и теорију „Поља” (Нови Сад) у периоду после 2000. године објавио је свега два превода краће прозе савремених чешких аутора (Милош Урбан и Јан Балабан), као и серијал од пет есеја Милана Кундере.³³ Обимнији избор из поезије седам савремених чешких песника (Силва Фишерова, Јозеф Страка, Катержина Рудченкова, Штепан Носек, Павел Зајчик, Јан Теснохлидек млађи и Збињек Хејда) објавио је „Књижевни магазин” (Београд) у преводу Тихане Хамовић.³⁴ У другим часописима за књижевност и културу („Књижевне новине”, „Трећи програм”, „Повеља”, „Браничево”, „Багдала”), тек спорадично наилазимо на превод краће прозе или есеја из пера чешких аутора.

Свеобухватно сагледано, позитивну улогу часописа видимо у афирмацији мање познатих чешких аутора чија дела нису дочекала засебна издања превода, као и у афирмацији млађе генерације преводилаца, чији се први преводи објављују управо у периодици. Даље, српски часописи за књижевност у извесној мери испуњавају празнину недовољног присуства превода чешке поезије у засебним издањима. Ипак, поменути избори из поезије представљају само информативне прегледе сачињене пре свега на основу критеријума преводилаца и углавном је избор насумичан. Запажамо чињеницу да, осим кратких белешака о преведеним ауторима, у часописима уз преводе недостају прикази у којима би био представљен шири контекст стваралаштва одабраних аутора. Такође, закључујемо да од 2000. године нити један српски часопис није објавио тематски број посвећен неком чешком аутору, иако је то уобичајена пракса неких од њих. Највећи уочени недостатак у књижевној периодичности је потпуни изостанак критика и приказа објављених засебних издања превода. Тиме објављене књиге чешких аутора остају непримећене за круг читалаца који прати књижевну периодику, а засебна издања остају без релевантног одјека књижевне критике.

Одјечи и квалитет рецепције

Недостатак књижевних критика и рецензија објављених издања чешких аутора у књижевној периодичности делимично надокнађује њихово спорадично присуство у дневној штампи и недељницима.³⁵ Чини се да ту највећу улогу имају издавачке куће, „чији утицај се протеже од селекције рукописа, па све до утицаја на рецепцију књига и аутора” (Mesner 2017: 156), али и лични афинитет аутора новинских рецензија.³⁶ Издавачи који настоје да пласирају своја издања на тржиште књига орга-

³² *Избор из чешке поезије* (Кораци, бр. 1–2, 2009); *Три есеја* (Кораци, бр. 11–12, 2010).

³³ Милан Кундере, *Есеји* (Писмо, бр. 422, 429, 433, 451, 465, 2002–2010); Милош Урбан, *Сантинијев језик* (Писмо, бр. 450, 2009); Јан Балабан, *Дечак* (Писмо, бр. 496, 2015).

³⁴ *Седам чешких песника* (Књижевни магазин, бр. 124–125, 2011).

³⁵ За ову прилику селективно су прегледана нека издања београдске дневне штампе и часописа.

³⁶ На пример, Теофил Панчић у недељнику „Време” често пише дуже и релевантне рецензије о новим преводима књига чешких аутора. Очита је његова наклоност према чешким ауторима.

низују представљања нових наслова на која позивају новинаре штампаних медија, који затим пишу краће најаве и рецензије за колумне новина или недељника за које пишу. Тако запажамо да највише одјека у штампи имају издања разматраних превода неколико издавача, пре свега издавачких кућа Клио, Дерета, Плато, Лагуна и Геопоетика. На краће рецензије наилазимо у културним додацима дневних новина „Политика”, „Данас”, „Блиц” и „Новости”, а по учесталости рецензија издаваја се београдски недељник „Време” и у једном периоду месечник „Yellow Cab”.

Највећи одјек у медијима имају посете чешких аутора који долазе поводом промоција издања превода својих дела или су гости на књижевним фестивалима и сусретима. Тада се највише говори и пише о чешкој књижевности. Од 2000. године код нас су гостовали Ева Кантуркова, Петр Борковец, Јарослав Рудиш, Јахим Топол, Ленка Дањхелова, Маркета Хејкалова, Јозеф Моњик, Петра Хулова и Марек Томан. Такође, интензивније се писало о књигама Јозефа Шкворецког а поводом његове смрти 2012. године, док се у периодици ређе пише поводом значајних годишњица које се односе на чешке ауторе.

Свеобухватно сагледан квалитет рецепције чешке књижевности у нашој средини од 2000. године до данас није уједначен. Кроз све три поменуте етапе објављивања превода засебних издања наслова чешких аутора примећује се доминантно присуство преведених романа, док недостају преводи краћих прозних форми, као и њихови избори.³⁷ Квалитет заступљених преведених романа је солидан. Скоро да су заступљени сви релевантнији аутори из актуелне чешке књижевне продукције, представљен је шири спектар жанрова и поетика, као и дела аутора различитих генерација. У знатно већем обиму него у ранијим периодима заступљена је чешка књижевност за децу, фантастика и публицистика. Иако се још увек читају модерни чешки класици, попут Хашека, Кундере или Храбала, нашим читаоцима откривени су нови књижевни светови. Преведени романи скицирају мапу новог времена, отварају егзистенцијалистичка и дубоко интимна питања, као и врата фиктивних светова, а представља се и реконтекстуализована слика историје (Ј. Топол, М. Ајвас, М. Урбан, Ј. Кратохвил, П. Хулова, М. Томан). Запажа се да су већина преведених романописаца лауреати неке од престижних чешких или европских књижевних награда, што је последњих година и један од услова за добијање преводилачких грантова. Такође, позитивна је већ поменута чињеница да се од почетка века формирала нова генерација преводилаца, који су углавном школовани бохемисти, те књижени преводи са чешког имају солидан квалитет. Оно што се може означити као негативан фактор који утиче на квалитет рецепције преведене прозе, али и осталих засебних издања, јесте чињеница да већина издавача преведене књиге не опрема пратећим предговорима или поговорима. Оваква врста садржаја је неопходна како би домаћи

³⁷ У разматраном периоду објављена су два избора код малих издавача и у малом тиражу. Први је *Антологија чешких прича* (Градска библиотека „Карло Бијелички”, Сомбор 2010), коју је приредио и превео Милан Чолић. Антологија садржи избор прича 28 аутора, са нејасним критеријумом избора и доста нетачности у краћим биобиблиографским белешкама које прате сваку причу. Други избор је *Словенска читанка – Огледи и преводи из словенских књижевности 20. века* (Адреса, Нови Сад 2013) коју је приредио и превео Зоран Ђерић. Реч је о кратким огледима и преводима из руске, пољске, белоруске и бугарске књижевности које је аутор раније објавио у периодици. Чешка књижевност у овом избору заступљена је примерима прозе и поезије седам аутора (Б. Храбал, Ј. Рајнерова, Ј. Коларж, М. Холуб, Ј. Кратохвил, А. Беркова и П. Борковец).

читалац добио информацију о ширем историјском, друштвеном или књижевном контексту из кога потиче преведена књига. Такав контекст остаје непознат нашој широј читалачкој публици и тиме је квалитет рецепције оштећен.³⁸

Из скицираног прегледа очигледно је да постоји недостатак превода чешке савремене поезије. Краћи избори поезије, одабрани углавном по личном афинитету преводаца, а који се спорадично објављују у књижевној периодици, не могу испунити ову празнину. Уочљиво недостаје издање антологије савремене чешке поезије у којој би били представљени етаблирани чешки песници друге половине 20. века. Последње засебно издање антологије чешке поезије објављено је пре више од пола века.³⁹ Читаве генерације чешких песника, представника различитих песничких група и стилова, остали су углавном непознати нашим читаоцима.

Још незавиднија је позиција коју у овом разматраном периоду рецепције имају драмска дела чешких аутора. Иако су последњих деценија 20. века драме Вацлава Хавела и Павела Кохоута имале своје главно упориште у нашој средини и у нашим позориштима имале своје европске премијере и биле читане,⁴⁰ новија чешка драма остаје непозната. Осим једног поновљеног издања драме *P. U. P* Карела Чапека,⁴¹ која је пример класика sci-fi жанра у драмском тексту, продукција новије објављених драмских дела у Чешкој није превођена код нас. Разлози су двојаки. Прво, издавачи су одувек били слабо наклоњени објављивању драма, пре свега због њене природне специфичне повезаности са позоришном инсценијом, док други разлог можемо тражити у специфичности модерних драмских текстова који се селективно објављују и у Чешкој. Тек понека гостујућа представа из Чешке, углавном у оквиру позоришних фестивала, може пружити слику о тенденцијама савременог чешког драмског стваралаштва. Објављивање превода подстакло би позоришне поставке драма чешких писаца који су се у последње две деценије издвојили по свом уметничком квалитету.⁴²

Нови период рецепције, који доноси позитивне и негативне тенденције у односу на претходне периоде, указује да се у нашој средини још увек у великој мери ослања на стару славу модерних чешких класика, али и да се постепено граде нови стубови на темељима нама већ традиционално блиског духа чешке књижевности. Све већа наклоност издавача, подстакнута материјалном подршком државних и недржавних фондова, солидан квалитет превода, уз могућу интензивнију ангажованост књижевне критике, пружају наду за будући још квалитетнији одјек чешке књижевности у српској средини.

³⁸ Постоје позитивни примери, као што су на пример издања: Предговор Часлава Д. Копривице у Јан Паточка, *Избор из филозофских списа* (Академска књига, 2013), Поговор Александра Илића у Јарослав Сајферт, *Стуб куге* (Мали врт, 2014) или већина превода објављених у издавачкој кући Клио.

³⁹ Реч је о антологији *Савремена чехословачка поезија* (Нолит, 1962), коју је приредила Јара Рибникар.

⁴⁰ Познати су избори драма Вацлава Хавела *Шест драма* (Нолит, 1991) и *Пазите!* (Дечје новине, 1990), обе у избору и преводу Александра Илића.

⁴¹ Карел Чапек, *P. U. P* (Београд: Центар за промоцију науке, 2012), у преводу Ненада Ј. Илића.

⁴² У публикацији коју је приредио Радим Копач *Nové české drama (2000–2013)* (Praha: Ministerstvo kultury, 2014) издвојени су следећи аутори: Ленка Лагнонова, Мирослав Бамбушек, Арношт Голдфлам, Мартин Франтишек, Давид Јержаб, Милан Ухе и др.

Интернет извори

- Дневне новине Данас < <http://www.danas.rs/kultura.11.html> > 5. 11. 2017.
Недељник Време, Архива, бројеви 2000–2017 <<http://www.vreme.co.rs/arhiva.php>>
8. 12. 2017.
Часопис Кораџи, бројеви 2013–2017, PDF < <http://www.nbkg.rs/koraci.html> > 10. 11. 2017.
Часопис Поља, Архива, бројеви 2000–2017 <www.polja.rs> 16. 11. 2017.
Политика Online < <http://www.politika.rs/scc/clanci/arhiva> > 5. 11. 2017.
Претрага објављених издања <www.cobiss.net/sr/ > 28. 12. 2017.>

Литература

- Корда-Петровић А. „Феномен прихваћености чешких дисидентских аутора у српској средини.” *Зборник Матице српске за славистику*, књ. 73 (2008): стр. 227–239.

*

- Haman A. *Literatura z pohledu čtenářů*. Praha: Československý spisovatel, 1991.
Jurgens Z., Kopač R., Šofar J. *New Czech Literature 2015*. Praha: Ministerstvo kultury, 2016.
Kopač R. *Nové české drama (2000–2013)*. Praha: Ministerstvo kultury, 2014.
Mesner E. „Književni prevodi i transnacionalno književno polje.” *Polja*, br. 503 (2017): str. 146–167.
Vahtel Baruh E. *Književnost Istočne Evrope u doba postkomunizma*. Prevod Ivan Radosavljević. Beograd: Stubovi kulture, 2006.
Vodička L. „Drama.” *V souřadnicích volnosti – Česká literatura devadesátých let dvacátého století v interpretacích*. Praha: Academia, 2008.

Александра Љ. Корда-Петровић

НОВЫЙ ПЕРИОД ВОСПРИЯТИЯ ЧЕШСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В СЕРБСКОЙ СРЕДЕ

Резюме

При всестороннем рассмотрении становится очевидным, что качество восприятия чешской литературы в нашей среде с 2000 года по настоящее время является неоднородным. Анализ списка отдельных изданий переводов чешских литературных произведений на сербский язык ясно свидетельствует о наличии трех этапов в период с самого начала 21 века до наших дней. На первом и третьем этапах было выполнено большее число переводов, а второй этап можно охарактеризовать как более пассивный период.

Следует отметить доминанцию романов среди переводов и вместе с тем нехватку переводов коротких прозаических форм, а также их антологий. Представлены почти все соответствующие авторы актуальной чешской литературы, охвачен широкий спектр жанров, поэтические произведения, а также

произведения авторов разных поколений. В гораздо большей степени, чем в предыдущие периоды, представлена чешская детская литература, фантастика и публицистика. Хотя до сих пор читают современных чешских классиков, таких как Гашек, Кундера или Грабал, для наших читателей открыты новые литературные миры. Переведенные романы наносят контуры на карту нового времени, открывают экзистенциальные и глубоко личные вопросы, а также двери фиктивных миров, кроме того, история изображается в реконтекстуализированном свете (Я. Топол, М. Айваз, М. Урбан, И. Крадохвил, П. Хулова, М. Томан и другие переведенные на сегодня авторы). Следует отметить, что большинство переведенных романистов является лауреатами престижных чешских и европейских литературных премий, что в последние годы является одним из условий для получения грантов на переводы. Кроме того, *положительным является тот факт, что с начала века сформировалось новое поколение переводчиков, в основном образованных богемистов, и потому литературные переводы с чешского отличаются солидным качеством.* Небольшие подборки поэтических произведений, которые составляются переводчиками в основном на основании их личных предпочтений, и которые спорадически публикуются в литературных журналах, не могут восполнить этот пробел. Очевидно, что не хватает антологии современной чешской поэзии, в которой бы были представлены признанные чешские поэты второй половины XX века. В еще более незавидном положении в рассматриваемом периоде восприятия оказались драматические произведения чешских авторов, недавно опубликованные в Чешской Республике, поскольку они у нас не переводились.

Новый период восприятия, который приносит как положительные, так и отрицательные тенденции, по сравнению с предыдущими периодами, указывает на то, что в нашей среде все еще в значительной мере опираются на старую славу современной чешской классики, а также что постепенно на фундаменте традиционно близкой нам по духу чешской литературы возводятся новые опоры. Возрастающая заинтересованность издателей, поощряемая материальной поддержкой государственных и негосударственных фондов, солидное качество переводов, при как можно более активном привлечении литературных критиков, вселяет надежду на то, что в будущем чешская литература найдет больший отклик в сербской среде.

Ключевые слова: чешская литература, восприятие в сербской среде, отдельные издания, литературные обзоры и критики, три этапа с 2000 года по настоящее время.